

Išsaugokime seniausius Europos roplius ir varliagyvius!

Balinių vėžlių ir varliagyvių apsauga
Šiaurės Europos lygumose
LIFE Nature projektas
LIFE05NAT/LT/000094

Balinis vėžlys – gyvosios gamtos reliktas

Nenustebkime išgirdę, jog mūsų šalyje it tolimuosiuose tropikuose gyvena egzotiškieji vėžliai. Tai baliniai vėžliai (*Emys orbicularis*), dzūkų tarmiškai vadinami geležinėmis varlėmis, epizodiškai aptinkami visoje Lietuvoje, nors gausesnių jų populiacijų esama Lazdijų rajone. Balinis vėžlys – tai labai reta ir nykstanti, itin saugoma rūšis Lietuvoje bei daugelyje ES šalių.

Suaugęs balinis vėžlys

Per Lietuvą ir Latviją eina šiauriausia šių vėžlių paplitimo riba. Šiauriniame arealo pakraštyje paplitusiems vėžliams būdinga tamsi kūno spalva, geltonais taškais nutaškuota galva ir kojos. Neretai susilieję taškai ant priekinių kojų sudaro plačius dryžius. Patelių kiautas gali užaugti iki 20 cm, o patinų – iki 18 cm ilgio. Patinų apatinis skydas šiek tiek įdubęs, patelių – lygus.

Vadinamosios geležinės varlės gyvena kūdrosė, sekliuose

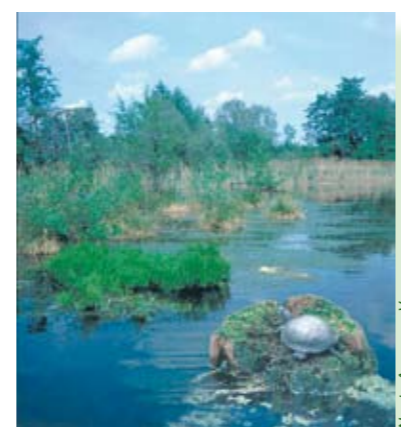
Baliniai vėžliukai

ežeriuose, durpingose balose. Svarbu, kad vandens telkinyje ar aplinkiniuose viksvynuose būtų atvirų vietų, kur vėžliai galėtų šildytis saulės atokaitoje. Šie vėžliai minta įvairiais vandens bestuburiais ir jų lervomis, buožgalviais. Priešingai paplitusiai nuomonei, jie negaudo žuvų, nebent suėda nugaišusias.

Vėžlių apsauga susirūpinta pradėjus sparčiai nykti paskutinėms jų populiacijoms. Dauguma baliniams vėžliams tinkamų vandens telkinių buvo nusiausinti, apaugo karklais ir kitais krūmais. Neganomos ir nešienaujamos pievos irgi virto krūmynėmis. Miškininkams apželdinus smėlėtus šlaitus sumažėjo šiems gyvūnams tinkamų vietų dėti kiaušinius. Nuo įvairių įvežtinių plėšrūnų, pvz.: usūrinių šunų, kanadinių audinių, nukenčia kiaušinių dėtys, išsiritę iš kiaušinių vėžliukai.

Kiaušinių dėjimo vieta

Vasarojimo kūdra

Nuotr. Agera e. V

tura 2000 teritorijose. Balinius vėžlius draudžiama gaudyti, trikdyti, nes kelis kartus išbaidytos patelės gali nepadėti kiaušinių. Taip pat draudžiama žvejoti žuvis tinklais, nes į juos įsipainioję vėžliai žūsta.

Raudonpilvė kūmutė – seniausia Europos varlė

Raudonpilvė kūmutė (*Bombina orientalis*) priklauso seniausiai Europoje varliagyvių grupei. Jos artimiausi giminaičiai žinomi nuo Juros periodo pabaigos – prieš 150 milijonų metų, kuomet Žemėje gyveno dinosaurai.

Kūmutės yra vienos didžiausio dėmesio sulaukiančių varliagyvių – dėl jų skleidžiamo ypatingo balso, primenančio gegutės kukavimą. Nuo balandžio pabaigos iki vasaros vidurio šiltomis dienomis ir vakarais iš kūdrų sklinda aiškūs patinėlių, vaizdžiai vadinamų vandens gegutėmis, ūkavimas ū-ū-ū. Kukuojantiems patinėliams padidėja vidiniai balso rezonatoriai, o visas kūnas išsipučia kaip balionas.

Kūmutė turi ir varlės, ir rupūžės požymių. Jos nugarą ruplėta, tamsiai ruda, beveik juoda. Apa-

Kurkiantis kūmutės patinas

Nuotr. Heidrun Beckmann

Kūmučių vasaravimo kūdra

Nuotr. Lars Ch. Adrados

tinė kūno dalis išmarginta raudonomis, ryškioomis oranžinėmis ir melsvai juodomis dėmėmis su balkšvais taškeliais. Išgąsdinta kūmutė išsiriečia demonstruodama ryškų apatinių kojų vidinės pusės raštą. Taip ji perspėja, kad yra nuodinga ir geriau jos neliesti. Taigi plėšrūnas, „pasmaguriavęs“ šia varle, kitas jos giminaites paliks ramybėje, nes varlės odoje yra bjauraus skonio nuodingų liaukų. Kiekvienai kūmutei būdingas savitas odos raštas, kaip ir žmogaus pirštų antspaudai. Pasinaudojant šia savybe ištirta, jog raudonpilvės kūmutės gyvenimo trukmė – apie 13 metų.

Vasarą kūmutės aptinkamos pelkėtose, vandens augalų prižėlusiose balose, tvenkiniuose, upių senvagėse, nedideliuose ežeruose. Neršimui kūmutės pasirenka šiltesnio vandens telkinius, patvinusias pievas. Svarbu, kad telkiniuose būtų vandens augalų, prie kurių varlės pritvirtina ikrelius. Patelės išneršia iki 80–100, rečiau 300 ikrų ir neršia porcijomis, po 2–80. Maitinasi kūmutės vandens bestuburiais ir jų lervomis. Baigiantis vasarai dalis gyvūnų patraukia į saulėtas pelkynes ir šlapias pievas. Žiemoja varlės lindėdamos miškuose po su-trūnijusiais medžiais, graužikų urvuose, vandens telkiniuose, įsirausios į dumblą.

Raudonpilvė kūmutė yra nykstanti rūšis. Lietuvoje šių varlių radviečių yra rytinėje ir centrinėje

dalyse, tačiau daugelyje Europos vietovių ši rūšis jau išnyko. Kartais kūmučių aptinkama vandens telkiniuose kartu su baliniais vėžliais. Kaip ir vėžliai, kūmutės daugiausia nyksta dėl tinkamų buveinių stygiaus. Kad išliktų šis įdomus varliagyvis, būtina išsaugoti natūralius vandens telkinius ir jų aplinkines natūralias pievas.

Skiauterėtasis tritonas – uodegotasis varliagyvis

Skiauterėtasis tritonas (*Triturus cristatus*) atsirado prieš 40 mln. metų. Šis uodegotas, tamsios kūno spalvos varliagyvis primena driežą. Tritonai užauga iki 16 cm. Oda panaši į rupūžės – šiurkšti, nugarinė pusė juoda, tamsiai ruda arba juosvai pilka, pilvinė – geltona arba oranžinė su juodomis dėmėmis. Tuoktuvii metu patinams užauga nugaros skiauterė dantytu kraštu, kuri ties uodegos pamatu išnyksta arba būna žema, o uodeginėje dalyje – vėl aukštesnė. Skiauterėtasis tritonas dažnai supainiojamas su paprastuoju tritonu. Pastarasis yra mažesnis, kur kas dažniau aptinkamas, būdingos blankios spalvos.

Skiauterėtojo tritono patinas tuoktuvii metu

Nuotr. Lars Ch. Adrados

Tuoktaviatėms tritonai dažniau pasirenka arčiau miško esančius telkinius, nors kartais neršiantys varliagyviai aptinkami ir dirbtiniuose vandens telkiniuose prie sodybu, karvėms girdyti iškastuose duobėse pievose. Tritonai labiau mėgsta atvirus, skaidraus vandens telkinius su vandens augmenija. Ant vandeningų augalų tritonai deda ikrelius, kuriuos po vieną

Nuotr. Norbert Schneeweiß

suvynioja į augalo lapus. Išsiritusios lervos maitinasi šiltesnėse, atvirose vandens telkinių vietose.

Nors skiauterėtasis tritonas yra vandens gyvūnas, dalį gyvenimo jis praleidžia sausumoje, kur slepiasi, maitinasi ir žiemoja. Dieną tūno kelmuose, akmenų krūvose, kuriose gausu bestuburių. Maitinasi daugiausia naktį, o maisto ieško netręšiamose pievose, soduose, miškuose, kur galima aptikti bestuburių. Žiemavietes kaip ir dienos slėptuves įsirengia kelmuose, po samanomis, graužikų urvuose, rūsiuose.

Skiauterėtasis tritonas labiau paplitęs šiaurinėje ir centrinėje Europos dalyse, tačiau nyksta mažėjant jiems tinkamų buveinių. Neretai telkiniuose, tinkamuose baliniams vėžliams, įsikuria ir skiauterėtieji tritonai. Iširta, kad didesnė tikimybė tritonams išlikti miškingose teritorijose. Lietuvoje šis tritonas – labai retas, įrašytas į šalies Raudonąją knygą.

Kodėl reikia išsaugoti roplius ir varliagyvius?

Ironiška, jog milijonus metų gyvenę baliniai vėžliai ir kai kurios varliagyvių rūšys – skiauterėtieji tritonai ir raudonpilvės kūmutės baigia išnykti vos per keletą dešimtmečių. Taigi būtina jų apsauga, nes senieji ro-

Skiauterėtojo tritono buožgalvis ir suaugęs individas

Nuotr. Merike Linnamagi and Lars Ch. Adrados

pliai ir varliagyviai – tai ne tik neatskiriama biologinės įvairovės dalis, bet ir neįkainojamas gamtos paveldas. Ir mes esame atsakingi už šių gyvūnų išsaugojimą būsimoms žmonių kartoms.

Padėkite išsaugoti balinius vėžlius ir retuosius varliagyvius

Praneškite gamtosaugininkams, jeigu aptikote balinį vėžlį, retų varliagyvių ar jų kiaušinių dėjimo vietų.

Aptikę šių retų gyvūnų netrikdykite, nesineškite į namus.

Drėgnas pievas šienaukite arba ganykite pasitarę su gamtosaugininkais.

Kirskite kūdrų pakrantėse želiančius krūmus, pjaukite žolę

Žiemojimui pasiruošęs skiauterėtasis tritonas

Nuotr. Gintautas Margis

Balinių vėžlių ir varliagyvių išsaugojimo projektas

Lietuvos gamtos fondas 2005–2009 metais vykdo jungtinį tarptautinį balinių vėžlių ir varliagyvių apsaugos Šiaurės Europos lygumose ir Pietų Lietuvoje projektą bendradarbiaujant Vokietijos, Lenkijos ir Lietuvos aplinkosauginėms organizacijoms. Projekto metu bus atkurti ir įrengti nauji vandens telkiniai, sutvarkytos jų pakrantės ir aplinkinės pievos, atkurtos vėžlių kiaušiniams dėti tinkamos vietos, įrengtos žiemavietės,

Mažos kūdros tinka laikinam vėžlių ir varliagyvių apsistojimui

Nuotr. Nerijus Zableckis

atlikti genetiniai tyrimai. Vietos gyventojams bus suteikta galimybė verstis mėsinė-gamtosaugine galvijininkyste, kuri užtikrins ilgalaikę pievų priežiūrą, o projekto idėjos skleidžiamos visuomenėje. Šios gamtotvarkos priemonės pagerins ne tik balinių vėžlių, bet ir retųjų varliagyvių populiacijų būklę, užtikrins šių retų rūšių išsaugojimą.

Atkurta kūdra

Nuotr. Lars Ch. Adrados

The Lithuanian Fund for Nature in cooperation with German, Polish and Lithuanian environment organizations implements joint project on protection of the European pond turtles and threatened amphibians in the North European lowlands and in the South Lithuania in 2005-2009. The project aims at ensuring favourable conservation status of the European pond turtles, Emys orbicularis, as well as threatened amphibian species such as the Fire-bellied toad, Bombina bombina, and the Great crested newt, Triturus cristatus, in the areas where they occur together with pond turtles. During the project old ponds will be restored and the new ones will be dug, their surrounding and neighbouring meadows will be managed, existing nesting sites will be improved and restored, winter hibernation places will be created and a genetic investigation will be carried out. Local people will have a possibility to start environment-friendly beef cattle breeding, which will ensure long-term management of the meadows. The ideas of the projects will be also widely communicated.

Atsargiai – varlės!

Nuotr. Jonas Sidaravičius

Tvarkoma kūdra

Nuotr. Heidrun Beckmann

Išsamesnės informacijos teirautis:

Lietuvos gamtos fondas
Nerijus Zableckis
Algirdo g. 22-3, Vilnius
El.p. nerijus.z@glis.lt
Tel. 8 ~5 2310 700
www.glis.lt/life
www.glis.lt/emys

Partneriai:

Lietuvos gamtos fondas
Žuvinto biosferos rezervatas
Veisiejų regioninis parkas
Metelių regioninis parkas
Polnocnopodlaskie Towarzystwo Ochrony Ptaków (Lenkija)
Bialowiesky park narodowy (Lenkija)
Klub Przyrodników (Lenkija)
Arbeitsgemeinschaft Natur- und Artenschutz e.V. (Vokietija)
Landschaftsförderverein Oberes Rhinluch e.V. (Vokietija)
Georg-August Universität Göttingen (Vokietija)

Projekto konsultantai – Amphiconsult

LIFE Gamta projektas „Balinių vėžlių ir varliagyvių apsauga Šiaurės Europos lygumose“ (LIFE05NAT/LT/000094) ir „Balinių vėžlių ir retųjų varliagyvių apsaugos Pietų Lietuvoje“ (LIT/OP3/01/06/21) projektas yra vienas jungtinis projektas, kurį bendrai finansuoja Europos Komisija, JTVP Pasaulio aplinkos fondo Mažųjų projektų programa, ir kiti donoriai: Gamtos paveldo fondas, Klara Samariter-Stiftung, Heinz Seilman Stiftung, Deutsche Umwelthilfe e.V., Landkreis Barnim, NaturSchutzFonds Brandenburg bei projekto partneriai.

The project “Protection of Emys orbicularis and Amphibians in the North European Lowlands (EU LIFE05NAT/LT/000094)” and the other one “Protection of the European Pond Turtle and Threatened Amphibians in South Lithuania (LIT/OP3/01/06/21)” are as one multi-project financed by the European Commission, the UNDP Global Environment Facility Small Grants Programme and co-financing organisations such as Nature Heritage Fund (Lithuania), Klara Samariter-Stiftung, Heinz Seilman Stiftung, Deutsche Umwelthilfe e.V., Landkreis Barnim, NaturSchutzFonds Brandenburg (Germany), and project partners.

JTVP Pasaulio aplinkos fondo Mažųjų projektų programa
http://www.undp.lt/sgp
Tekstas: Lars Christian Adrados, Norbert Scheeweiß, Nerijus Zableckis
Maketos: Rima Jonytė
Išspausdinta: UAB „Petro ofsetas“, Žalgirio g. 90, LT-09303 Vilnius
© Lietuvos gamtos fondas, 2006